Două ediții vieneze ale Mavrocordaților – adăugiri la BRV?

Lăcrămioara MANEA

Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion" Tulcea
"Gavrilă Simion" Eco-Museum Research Institute of Tulcea
Personal e-mail: lacramanea@yahoo.com

Mavrokordatos's two editions printed in Vienna - additions at "Old Romanian Bibliography"?

With the help of this contribution we bring to the attention of the specialists two editions in the Neo-Greek language, printed in Vienna, printings that we consider that can be placed next to the old Romanian books as they were not described in Old Romanian Bibliography (1508-1830). The authors and the books mentioned, both of whom have been published posthumously are: secret counsellor Alexander Mavrokordatos (1641-1709), Phrontismata, 1805 (two copies) and Nicholas Mavrokordatos (1680-1730), Philotheou Parerga, 1800. The copies are being kept in the Collection of old books from Tulcea Museum.

Nicholas Mavrokordatos, the son of the great statesman Alexander Mavrokordatos and the first Phanariot Prince from Romanian Countries, wrote his work during his stay in Sibiu, in 1717-1719, between his two reigns in Walachia. It is considered that these editions, signed by the cultural personalities that crossed their origins and their ties with the Romanian ones, also belong to our history and culture from the Phanariot period. Thus, we believe that these copies could be included inside the Romanian old books, similar editions being included in the great Old Romanian Bibliography.

Keywords: old Romanian book, Vienna, secret counsellor Alexander Mavrokordatos, Nicholas Mavrokordatos, Phrontismata, Philotheou Parerga, contributions at "Old Romanian Bibliography"

Pentru studiul culturii vechi românești se află la dispoziția specialiștilor un instrument fundamental de referință și de identificare a tipăriturilor noastre, anume *Bibliografia românească veche (1508-1830)* a lui Ioan Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, lucrare publicată în patru volume între anii 1903-1944 (în continuare BRV, I - IV). Urmează în anul 1973 studiul Danielei Poenaru, intitulat *Contribuții la Bibliografia românească veche*, în care autoarea menționează o serie de titluri noi, adăugite, precum și numeroase îndreptări pentru alte ediții descrise în *Bibliografia românească veche*. De altfel, lucrarea este o sinteză a contribuțiilor aduse de cercetătorii cărții vechi românești în perioada 1944-1972 și care au fost publicate în diverse reviste de specialitate. Pe aceeași linie se înscriu și studiile ulterioare, considerate cataloage de ediții, pe care noi le-am consultat în acest demers. Este vorba de *Bibliografia românească veche. Additamenta I (1536-1830)*, Galați, 2000, în care cercetătorul Dan Râpă-Buicliu aduce la zi toate contribuțiile anilor 1974-2000 precum și multe alte contribuții personale, împărțite în *Addenda (1536-1830)* și *Corrigenda (1635-1830)*. A urmat, în anul 2004, *Bibliografia românească veche*: *îmbogățită și actualizată*, din păcate numai primul volum (A - C), lucrare coordonată de d-na Mariana Iova în cadrul secției de bibliologie a Institutului de Memorie Culturală București (CIMEC).

Încă din anul 1955 academicianul Virgil Cândea aprecia cum criteriile de selecție, conform cărora o publicație poate fi considerată ca aparținând sau nu bibliografiei noastre vechi, fuseseră pentru autorii *Bibliografiei românești vechi* nu numai teritoriul, naționalitatea autorului sau limba textului, ci și destinația ori beneficiarul cărții precum și legăturile

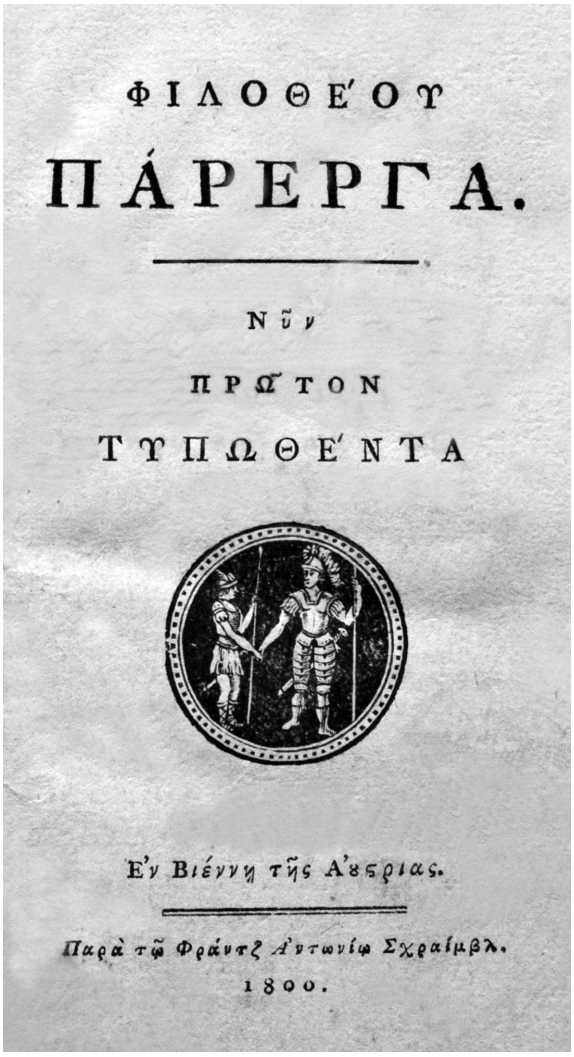
variate pe care le putea avea cu țara sau cultura noastră vreunul din personajele ce luau parte la publicarea cărții: patron spiritual, editor științific sau comercial, traducător, dedicator, prefațator etc. Astfel, o serie de lucrări au fost descrise în BRV printr-o largă interpretare a acestor criterii, rămânând în afară publicații care au, fără îndoială, o strânsă legătură cu viața și cultura poporului nostru[1].

Ca urmare, prin această contribuție aducem în atenția specialiștilor două tipărituri laice în limba neogreacă, imprimate la Viena, pe care noi considerăm că le putem alătura cărților vechi românești, ele nefiind descrise în cadrul BRV-ului. Autorii și lucrările la care facem referire, ambele publicate postum, sunt: Nicolae Mavrocordat (1680-1730), *Philotheou Parerga*, 1800 și Alexandru Mavrocordat Exaporitul (1641-1709), *Phrontismata*, 1805 (2 exemplare). Acestea au fost identificate în colecția de carte veche a Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion" din Tulcea.

Perioada domniilor fanariote în Principatele Române iese din conul de umbră prin limba greacă, limbă cultă folosită atât în cancelaria domnească, cât și în învățământul superior, la Academiile Domnești din București și din Iași unde, până la 1821, a funcționat un învățământ asemenea celui din Europa occidentală. În cele două instituții de cultură, cu un înalt nivel în ceea ce privește științele pozitive și filozofia modernă, se făcea apel nu numai la filozofii antichității, ci și la Bacon, Locke, Condillac, Gracián, Lalande ș.a. Manualele utilizate în Academii, căci despre ele este vorba, majoritatea erau traduceri după literatura didactică occidentală, din toate domeniile: filozofie, științe exacte, istorie, pedagogie, geografie. Erudiții profesori ai Academiilor, cei mai mulți greci de origine precum Constantin Vardalah, Neofit Ducas, E. Tenedos, Daniil Philippidis, interveneau făcând completări la traducerile lor, acolo unde textele li se păreau insuficient de explicite. De multe ori, profesorii predau după manuscrisele proprii, aceste manuale neajungând toate să cunoască lumina tiparului[2].

Înainte de descrierea celor două ediții, precizăm că una dintre acestea se regăsește în *Bibliografia greacă* a lui Constantin Erbiceanu, o lucrare importantă pentru studiul cărților grecești vechi, publicată în 1903, anul apariției primului volum din BRV. Totodată am avut în vedere și catalogul întocmit de Dimitrios S. Ghinis (Atena, 1939-1957), care descrie tipăriturile grecești apărute în intervalul 1800-1863. De asemenea, menționăm că exemplarele tulcene au fost descrise relativ recent în catalogul colecțiilor nord-dobrogene de cărți și manuscrise vechi românești.

Prima lucrare adusă în discuție este *Philotheou Parerga* a lui Nicolae Mavrocordat, imprimată la Viena în anul 1800 de tipograful Frantz Antonio Shraimbl conform foii de titlu (Fig. 1), un tipograf vienez necunoscut bibliografiei în domeniu. Numele autorului nu apare menționat pe pagina de titlu, dar îl aflăm din cuvântul editorului-prefațator, ierodiaconul Grigore Konsantas, în care este elogiată personalitatea

ΦΙΛΟΘΕΟΥ

ΠΑΡΕΡΓΑ.

ΝΥΝ

ΠΡΩΤΟΝ

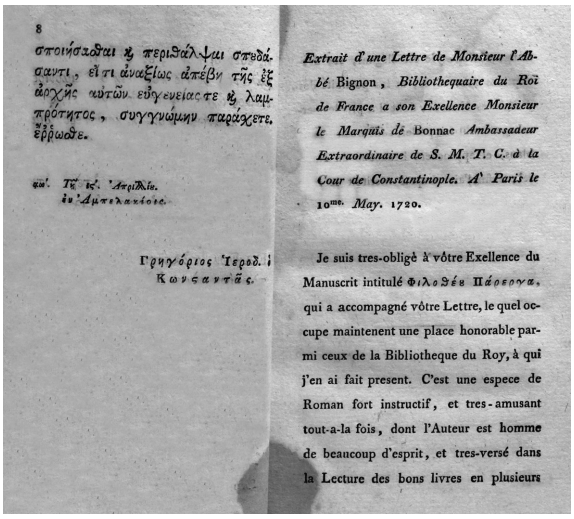
ΤΥΠΩΘΕΝΤΑ

Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστριας.

Παρὰ τῷ Φραντζ Ἀντωνίῳ Σχραίμβλ.

1800.

Philotheou Parerga, Viena, 1800 - Foaia de titlu

8

σποιήσασθαι ἢ περιβάλλυσι σπουδάσαντι, εἴτι ἀναξίως ἀπέβη τῆς ἐξ ἀρχῆς αὐτῶν εὐγενείας τε ἢ λαμπρότητος, συγγνώμην παράσχετε. ἔρρωσθε.

ϛω'. Τῷ ιϛ'. Ἀπριλίου. ἐν Ἀμστελοδάμῳ.

Γρηγόριος Ἱερομ. ὁ Κωνσταντᾶς.

Extrait d'une Lettre de Monsieur l'Abbé Bignon, *Bibliothequaire du Roi de France a son Exellence Monsieur le Marquis de* Bonnac *Ambassadeur Extraordinaire de S. M. T. C. à la Cour de Constantinople. A Paris le* 10me. *May.* 1720.

Je suis tres-obligé à vôtre Exellence du Manuscrit intitulé Φιλοθέου Παέργα, qui a accompagné vôtre Lettre, le quel occupe maintenent une place honorable parmi ceux de la Bibliotheque du Roy, à qui j'en ai fait present. C'est une espece de Roman fort instructif, et tres-amusant tout-a-la fois, dont l'Auteur est homme de beaucoup d'esprit, et tres-versé dans la Lecture des bons livres en plusieurs

Philotheou Parerga, Viena, 1800 - Pag. 8-9

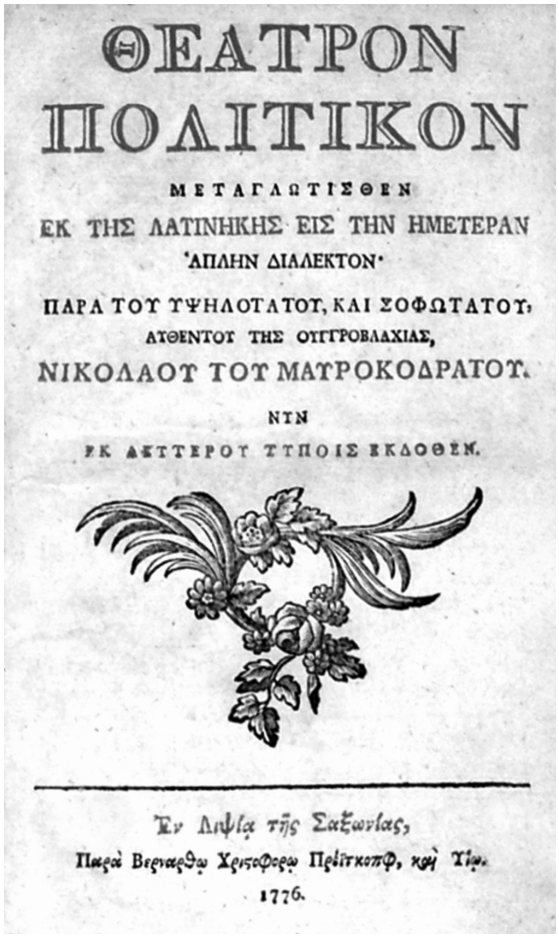
principelui Nicolae Mavrocordat (p. 3-8). Ca și tipograful, editorul Konsantas nu apare în repertoriile de la noi. Cărticica în format in 8° mare (19 × 12,5 cm) are 147 p. numerotate și o ultimă foaie nenumerotată cu Erata, iar legătura originală este din carton marmorat și cotor din piele cu ștanțe aurii[3]. Nedescrisă în BRV, specialistul Râpă-Buicliu include lucrarea *Philotheou Parerga* în *Bibliografia* sa, la Addenda[4].

Nicolae Mavrocordat este primul domn fanariot, fiul lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul și al Sultanei, fiica lui Ioan Hrisoscoleos și a Casandrei (fiica lui Alexandru Iliaș, descendent din Petru Rareș). Mândru de originea sa românească, iubitor de cultură și mare colecționar de cărți, prințul Nicolae Mavrocordat a fost înconjurat de învățați care animau viața culturală din cele două capitale ale Țărilor Române[5]. Cunoștea greaca, latina, italiana, franceza, turca, persana, iar mai târziu a învățat ebraica. Devenind domn în Principate (domn al Moldovei în 1709), și-a însușit și limba română[6].

Revenind la ediția în cauză, *Philotheou Parerga* a fost scrisă de Nicolae Mavrocordat în anii 1717-1719, între cele două domnii din Țara Românească (1716-1717, 1719-1730), pe când se afla în Transilvania, la Sibiu, și a circulat în multe variante manuscrise în timpul vieții autorului[7]. Cu toate încercările acestuia pe lângă editorul parizian Jean Le Clerc, romanul a fost imprimat postum, foarte târziu, spre deosebire de alte scrieri ale sale. Lucrarea *Despre datorii*, o carte de filozofie morală ce conține reflecții personale ale lui Nicolae Mavrocordat, apare în BRV, II, cu patru ediții, care au văzut lumina tiparului în anii 1719, 1722, 1725 și 1739 la București, Lipsca, Londra și, tradusă din grecește în germană, la Ausbach[8]. Satira *Cuvânt contra nicotinii*, tratând despre caracterul dăunător al obiceiului fumatului, s-a imprimat în grecește la Iași, în anul 1786[9]. În epocă, o copie manuscrisă a lui *Philotheou Parerga* datând din 1720 a fost trimisă de marchizul Usson de Bonnac, ambasadorul Franței la Constantinopol, bibliotecarului regal, abatele Bignon, pentru biblioteca regelui Franței, exemplar care a servit drept model pentru copia din 1721 făcută de Joan Jonas[10]. Ca urmare, abatele Bignon citește manuscrisul și expediază, la 10 mai 1720, o scrisoare către Bonnac în care aprecia atât lucrarea, cât și pe autor. Pornind de la cele evidențiate de către abatele Bignon, presa vremii a redat personalitatea și opera lui Nicolae Mavrocordat precum periodicul venețian *Giornale de'Letterati d'Italie*, la 1721[11], aflat în celebra bibliotecă a Mavrocordaților. Un fragment din scrisoarea lui Bignon este preluat de editorul Gr. Konsantas în ediția publicată la 1800, la p. 9-10 în limba franceză (Fig. 2), iar la p. 11-12 se află traducerea aceluiași fragment în limba greacă. Citim aici că *Philotheou Parerga* este o specie de roman foarte instructiv și amuzant. Autorul era considerat un om de spirit, foarte versat în lectura cărților bune în diferite limbi. Stilul său este elegant, descrierile din carte sunt vii, iar portretele diferitelor națiuni, din care și-a luat personajele, sunt asemănătoare cu realitatea pe care Nicolae Mavrocordat o percepea. Romanul *Philotheou Parerga* este situat de specialiști în rândul romanelor filozofice occidentale ale epocii, asemenea celor scrise de Montesquieu și Voltaire. Mavrocordat proclamă suveranitatea rațiunii, considerând-o fundamentul necesar al cunoașterii umane. Mai mult, printre bogatele sale lecturi se numără și opera florentinului Niccolo Machiavelli, la care face referire în scrierea lui[12].

Exemplarul de la Tulcea poartă pe cea de-a treia pagină ștampila ex-libris «Biblioteca Mitropolitului Moldovei și Sucevei Iosif Naniescu. Dăruită Academiei Române în 1894», intrând în colecție prin transfer de la Biblioteca Academiei Române[13]. De asemenea, pe versoul foii de titlu se găsește o însemnare în limba greacă, cu cerneală neagră: „Această carte a fost scrisă de Nicolae Domn al Ungrovlahiei, fiul lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul".

O altă lucrare care se leagă de numele lui Nicolae Mavrocordat, de asemenea prezentă în colecția tulceană însă descrisă în BRV, este ediția a 2-a din *Theatron Politikon* (Leipzig, 1776) al profesorului de teologie Marlianus Ambrosius[14]. Autorul Ambrosius Marlianus nu este indicat pe publicație, iar traducerea în limba neogreacă a prototipului latinesc scris de Marlianus îi aparține

ΘΕΑΤΡΟΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ
ΜΕΤΑΓΛΩΤΙΣΘΕΝ
ΕΚ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΜΕΤΕΡΑΝ
'ΑΠΛΗΝ ΔΙΑΛΕΚΤΟΝ'
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΥΨΗΛΟΤΑΤΟΥ, ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ,
ΑΥΘΕΝΤΟΥ ΤΗΣ ΟΥΓΓΡΟΒΛΑΧΙΑΣ,
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΥ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ.
ΝΥΝ
ΕΚ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΤΥΠΟΙΣ ΕΚΔΟΘΕΝ.
Ἐν Λειψίᾳ τῆς Σαξωνίας,
Παρὰ Βερνάρδῳ Χριστοφόρῳ Πρίτκοπφ, καὶ Υἱῷ.
1776.

Theatron Politikon, ediția a 2-a, Leipzig, 1776 - Foaia de titlu

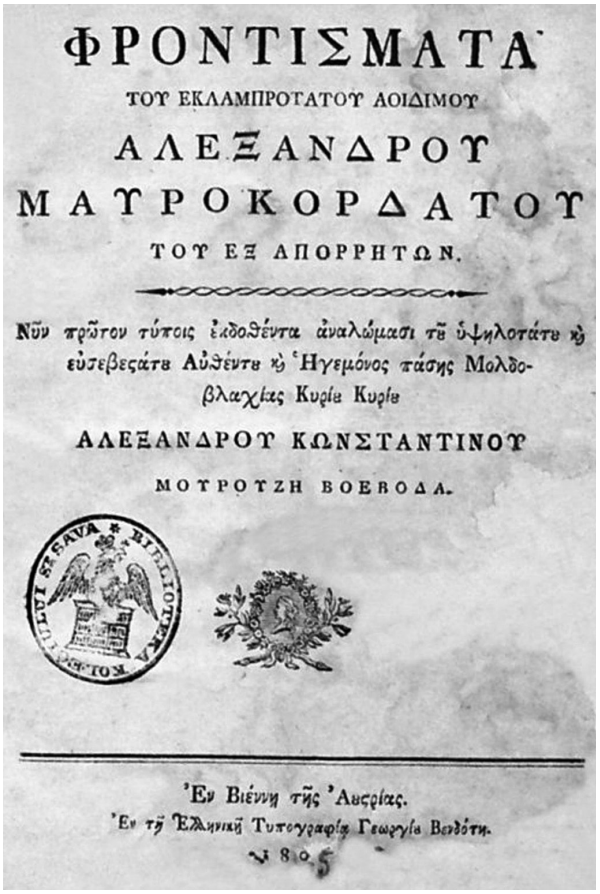
preotului Ioan Avramie, predicatorul Curții domnești a lui Nicolae Mavrocordat, care a realizat această traducere din porunca principelui Nicolae. Așadar indicația foii de titlu, cum că traducătorul a fost domnul Țării Românești Nicolae Mavrocordat, s-a dovedit a fi eronată (Fig. 3). Versiunea grecească a circulat în manuscris după moartea domnitorului Nicolae Mavrocordat.

Prima ediție a cărții în limba neogreacă a apărut abia în anul 1758 la Leipzig și a fost editată de Serafim Pissideios, arhimandritul Mănăstirii Kykkos din insula Cipru. Pissideios precizează în dedicație că această ediție a fost închinată domnului Țării Românești Constantin Nicolae Mavrocordat (1756-1758), ca fiu al traducătorului[15]. În fapt, autorii BRV-ului la 1910 (anul apariției vol. II) au inclus aceste ediții ale lucrării lui Marlianus pornind tocmai de la mențiunea numelui lui Nicolae Mavrocordat ca traducător.

Cercetătoarea Ariadna Camariano a fost prima care a identificat atât pe autorul, cât și pe traducătorul *Teatrului politic*. În ceea ce privește traducătorul, cercetătoarea a argumentat că în titlul celor două manuscrise grecești existente la Biblioteca Academiei Române se spune că traducerea s-a efectuat de Ioan Avramie, numele lui Nicolae Mavrocordat nefiind menționat. Greșeala i-a aparținut clericului Serafim Pissideios, care a atribuit greșit traducerea în numele lui N. Mavrocordat, plecând de la unul din manuscrise ce poartă un ex-libris aparținând domnitorului[16].

În ceea ce privește tipografii celei de-a doua ediții (1776), remarcăm pe foaia de titlu numele lui Bernhard Christoph Breitkopf și fiul (*Parà Bernardō Khrisophorō Breitkoph kai giōs*). Johann Gottlob Immanuel Breitkopf (1719-1794), fiul editorului și tipografului Bernhard Breitkopf din Leipzig, are propriile afaceri în tipografie începând cu anul 1745, tipărind la comandă românească prima ediție a *Teatrului politic* în 1758. Când vorbim de cărți la comandă românească, ne referim mai ales la acele *tipărituri dedicatorii* (sau închinate domnitorilor din Țările Române). Însă mai puțin cunoscut și menționat ca tipograf este tatăl Bernhard Christoph Breitkopf (1695-1777), care se naște la 2 martie 1695 în orășelul Clausthal din Germania. Fondează în Leipzig o editură la 1719, dar activitatea efectivă de publicare începe mai târziu, pe la 1723[17]. Ulterior va colabora cu fiul său la editarea cărților în propria lor tipografie, între care și ediția menționată de la 1776.

Cea de-a doua ediție pe care o aducem în atenția cercetătorilor este *Phrontismata (Cugetarea)* scrisă de Alexandru Mavrocordat Exaporitul, publicată la Viena în anul 1805, în Tipografia grecească a lui Georgios Vendotis. Drept patron și editor comercial este indicat în foaia de titlu domnul Moldovei Alexandru Constantin Moruzi (1803-1806). Astfel, textul tradus al paginii de titlu este următorul: *Cugetarea preastrălucitului pururea pomenitului Alexandru Mavrocordat Exaporitul. Acum prima dată publicată cu cheltuiala preapiosului și*

ΦΡΟΝΤΙΣΜΑΤΑ

ΤΟΥ ΕΚΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΥ ΑΟΙΔΙΜΟΥ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΥ

ΤΟΥ ΕΞ ΑΠΟΡΡΗΤΩΝ.

Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθέντα ἀναλώμασι τῆ ὑψηλοτάτε καὶ εὐσεβεςάτε Αὐθέντε καὶ Ἡγεμόνος πάσης Μολδοβλαχίας Κυρίε Κυρίε

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΜΟΥΡΟΥΖΗ ΒΟΕΒΟΔΑ.

Ἐν Βιέννη τῆς Αὐςρίας.

Ἐν τῆ Ἑλληνικῆ Τυπογραφίᾳ Γεωργίε Βενδότη.

Phrontismata, Viena, 1805 - Foaia de titlu

preaînălțatului Domn și Hegemon a toată Moldovlahia Domnul Domn Alexandru Constantin Moruzi Voievod. În Viena Austriei. În Tipografia grecească a lui Georgie Vendoti, 1805 (Fig. 4). Se știe că Vendotis, cunoscut proprietar de tipografie la Viena, apare menționat ca tipograf ori diortositor și pentru alte cărți românești. Ediția completă are XIV p., [1] f. nenumerotată și 204 p., din care ultima nenumerotată cuprinde Erata. Oglinda paginii, cu 35 de rânduri, măsoară 17 × 12,5 cm.

Nedescrisă în BRV, *Phrontismata* apare în lucrarea lui Constantin Erbiceanu doar prin consemnarea titlului de către autor[18]. Noi am consultat și catalogul întocmit de Dimitrios S. Ghinis, care descrie tipăriturile grecești apărute în intervalul 1800-1863[19].

Alexandru Mavrocordat Exaporitul (1641-1709) a studiat la Roma, Padova și Bologna, susținându-și în anul 1664 doctoratul în filozofie și medicină. În 1665 devine profesor de fizică şi filozofie la Academia din Constantinopol şi mare orator al Patriarhiei constantinopolitane. Este numit dragoman al Porții din anul 1673 și în această calitate a negociat cu împăratul Leopold I tratatul de pace de la Karlowitz (1699). Prin căsătoria cu Sultana Hrisoscoleos, nepoata domnitorului Iliaș al Moldovei, Alexandru Mavrocordat aparține şi istoriei noastre[20]. A scris cărți didactice, lucrări cu caracter științific, a tradus și a comentat

operele lui Aristotel. Dintre acestea, numai *Istoria sfântă* a fost tipărită la București, în 1716, sub patronajul fiului domnitor Nicolae Mavrocordat și al mitropolitului Antim Ivireanul[21].

Operele lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul erau cunoscute în Țările Române, deoarece elevii Academiilor Domnești din București și din Iași învățau, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, retorica, filozofia și teologia după cărțile acestui erudit. Probabil și *Cugetarea* a circulat în manuscris printre studenți, ajungând să cunoască lumina tiparului abia în 1805, cu sprijinul bănesc al domnitorului Alexandru Moruzi.

În patrimoniul Institutului tulcean se păstrează două exemplare din lucrarea Exaporitului, ambele intrate în 1978 prin fondul de preluări de la Biblioteca Academiei Române[22]. În ceea ce privește structura cărții, după foaia de titlu urmează o Introducere (p. III-VI), *Pinax* (p. VII-XIV), apoi lucrarea propriu-zisă structurată pe două părți: Cartea I cu 164 de capitole și Cartea a II-a cu 97 de capitole (p. 1-192). La sfârșit se află „Încheierea" (p. 193-203) și Erata. Lucrarea are un conținut filozofic și cuprinde cugetări despre moralitate și educație civică. Dintre capitolele Cărții I menționăm: „Despre îngăduință" (cap. 2), „Despre demnitate" (cap. 7), „Despre lingușire" (cap. 48), „Despre lăcomie" (cap. 78), „Despre răbdare" (cap. 146), „Despre cuvânt" (cap. 160). Cartea a II-a conține capitole precum: „Despre ingratitudine" (cap. 18), „Despre moarte" (cap. 38), „Despre conștiinciozitate" (cap. 71), „Despre secrete" (cap. 95). Exemplarele nu conțin însemnări vechi. Unul are paginația incompletă, având lipsă ultimele patru pagini. Același exemplar poartă pe foaia de titlu ștampila ex-libris «Biblioteca Colegiului Sf. Sava» (Fig. 4)[23]. Începuturile Bibliotecii Naționale a Colegiului Sf. Sava sunt legate de înființarea de către domnitorul Constantin Brâncoveanu a Bibliotecii Academiei Domnești din București, la sfârșitul secolului al XVII-lea. În anul 1833, prin aplicarea *Regulamentului de funcțiune a învățământului*, Academia Domnească devine „Biblioteca Colegiului Sf. Sava", care primește funcții de bibliotecă națională a Țării Românești și dreptul de depozit legal pentru toate tipăriturile românești[24].

Apreciem că aceste ediții, semnate de personalități culturale care și-au îngemănat originile și legăturile cu cele românești, aparțin deopotrivă istoriei și culturii noastre din perioada fanariotă. Pe de altă parte, problema criteriilor pentru includerea unei publicații în *Bibliografia românească veche* prezintă un deosebit interes și se cere rezolvată în vederea apariției unei noi ediții a acestui valoros instrument de informare asupra vechilor noastre tipărituri.

Prin urmare, ne exprimăm opinia că tipăriturile abordate ar putea fi incluse în cadrul cărților românești vechi, ediții similare precum am arătat regăsindu-se în monumentala lucrare.

Note:

1. Virgil Cândea, *Poate fi inclusă cartea lui Carra: „Histoire de la Moldavie et de la Valachie" în Bibliografia românească veche?*, în *Studii și Cercetări de Bibliologie*, 1/1955, p. 245.
2. Dan Berindei, *Manualele școlare la români (1750-1850)*, în *Românii și Europa. Istorie, societate, cultură*, vol. I (secolele XVIII - XIX), București, Editura Museion, 1991, p. 59.
3. Cota cărții din cadrul colecției Institutului tulcean este CRV XVIII 244 II. Vezi la Lăcrămioara Manea, *Circulația cărții vechi românești (manuscrisă și tipărită) în spațiul nord-dobrogean*, Brăila, Editura Istros, 2013, nr. XXX.31, p. 96-98.
4. Dan Râpă-Buicliu, *Bibliografia românească veche. Additamenta I (1536-1830)*, Galați, Editura Alma, 2000, nr. 254, p. 119-120.
5. Lucian Predescu, *Enciclopedia Cugetarea*, București, Cugetarea-Georgescu Delafras, 1940, p. 533.
6. Raisa Radu, *Cultura Mavrocordaților*, în *Economia*, anul VII, 2/2004, articol disponibil la http://www.management.ase.ro/reveconomia/2004-2/22.pdf, accesat la 4 noiembrie 2011.
7. Dan Râpă-Buicliu, *op. cit.*, p. 119.
8. BRV, II, nr. 178, p. 1-2; nr. 181, p. 19-20; nr. 188, p. 23; nr. 216, p. 54.
9. BRV, II, nr. 509, p. 316.
10. *Cf.* Dan Râpă-Buicliu, *op. cit.*, p. 120.
11. *Apud* Corneliu Dima-Drăgan, *Biblioteci umaniste românești*, București, Editura Litera, 1974, p. 192-193 (Anexa IX).
12. Raisa Radu, *op. cit.*, p. 92-93.
13. Iosif Naniescu (1818-1902), arhiepiscop și mitropolit al Moldovei și Sucevei, aspirând la o mare bibliotecă națională, a donat Bibliotecii Academiei Române aproape întrega sa bibliotecă cu peste 10000 de volume, între care și exemplare prețioase de carte veche românească și străină, manuscrise precum și numeroase documente din arhiva sa. Din cărțile dăruite Academiei Române la 1894, 34 volume de carte românească veche și modernă au fost identificate de noi în patrimoniul Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion" Tulcea (I.C.E.M. „Gavrilă Simion"), toate purtând ștampila ex-libris în cauză. O parte a colecțiilor speciale din I.C.E.M. „Gavrilă Simion" s-a constituit dintr-un fond de preluări de la Biblioteca Academiei Române, transferat în anul 1978. Așa ne explicăm prezența la Tulcea a acestui exemplar care i-a aparținut lui Iosif Naniescu, bun cunoscător al limbilor greacă și franceză. Vezi Lăcrămioara Manea, *Din cărțile Mitropolitului Iosif Naniescu la Tulcea*, în *Îndrumător pastoral*, 3/2011, p. 436-445.
14. BRV, II, nr. 397, p. 217-218; D. Râpă-Buicliu, *op. cit.*, p. 290. Cota exemplarului din colecția I.C.E.M. „Gavrilă Simion" este CRV XVIII 21 II. Face parte din Colecția Ioan Olimpia (Kentridis) achiziționată în anul 1978. Cele 174 de manuscrise și tipărituri în limba neogreacă ale acestei colecții i-au aparținut fratelui ofertantei, Theodor

Kentridis, preot arhimandrit care a slujit la Biserica grecească din Tulcea. Vezi la Lăcrămioara Manea, *Circulația cărții ...*, nr. XVIII.18, p. 77-78.

15. BRV, II, nr. 310, p. 143-144.

16. Ariadna Camariano, *Traducerea greacă a „Teatrului politic" atribuită greșit lui N. Mavrocordat și versiunile românești*, în *Revista Istorică Română*, 11-12/1941-1942, p. 216-260.

17. Informații disponibile la http://de.wikipedia.org/wiki/Bernhard_Christoph_Breitkopf, accesat la 5 noiembrie 2014. În acest sens am consultat și *Repertoriul tipografilor, gravorilor, patronilor, editorilor cărților românești (1508-1830)*, ediția a 2-a, coordonatori Eva Mârza, Florin Bogdan, Sibiu, Astra Museum-Techno Media, 2013, lucrare disponibilă la http://www.bjastrasibiu.ro/bv/repertoriu.pdf, accesat la 5 noiembrie 2014. Aici este menționat Johann G. Breitkopf, p. 60.

18. Constantin Erbiceanu, *Bibliografia greacă. Cărțile grecești imprimate în Principatele Române în epoca fanariotă și dedicate domnitorilor și boierilor români*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1903, nr. 112, p. 180.

19. Dimitrios S. Ghinis, *Elenikè bibliographia (1800-1863)*, vol. I, Atena, 1939, nr. 380, p. 63.

20. Lucian Predescu, *op. cit.*, p. 532.

21. BRV, I, nr. 176, p. 509-512.

22. Exemplarele au cotele CRV XIX 32 II și CRV XIX 33 II.

23. Lăcrămioara Manea, *op. cit.*, nr. XXXII.33-34, p. 99-102.

24. Valeriu Moldoveanu, Gheorghe Popescu, Mircea Tomescu, *Ghidul bibliotecilor din România*, București, Editura Enciclopedică Română, 1970, p. 128.

Bibliography:

Berindei, Dan. *Manualele școlare la români (1750-1850)/ The school text-books at Romanians (1750-1850)*. În: *Românii și Europa. Istorie, societate, cultură*, vol. I (secolele XVIII - XIX)/ *Romanians and Europe. History, society, culture, I (18th - 19th centuries)*. București, Editura Museion, 1991, p. 55-65.

Bianu, Ioan; Hodoș, Nerva; Simonescu, Dan. *Bibliografia românească veche (1508-1830)/ Old Romanian Bibliography (1508-1830)*, tom I - IV. București, Atelierele Socec & Co., 1903-1944.

Camariano, Ariadna. *Traducerea greacă a „Teatrului politic" atribuită greșit lui N. Mavrocordat și versiunile românești/ The Greek translation of the „Political Theater" assigned wrong to Nicholas Mavrokordatos and the Romanian versions*. În: *Revista Istorică Română*, 11-12/1941-1942, p. 216-260.

Cândea, Virgil. *Poate fi inclusă cartea lui Carra: „Histoire de la Moldavie et de la Valachie" în Bibliografia românească veche?/ Can be included Carra's book: "History of Moldavia and Wallachie" in Old Romanian Bibliography?*. În: *Studii și Cercetări de Bibliologie*, 1/1955, p. 243-246.

Dima-Drăgan, Corneliu. *Biblioteci umaniste românești/ Romanian humanistic Libraries*. București, Editura Litera, 1974, XV, 213 p.

Erbiceanu, Constantin. *Bibliografia greacă/ Greek Bibliography*. București, Tipografia Cărților Bisericești, 1903, VIII, 210 p.

Ghinis, Dimitrios S. *Elenikè bibliographia (1800-1863)*, vol. I - III. Atena, 1939, 1941, 1957.

Manea, Lăcrămioara. *Din cărțile Mitropolitului Iosif Naniescu la Tulcea/ From the books of the Metropolitan Iosif Naniescu at Tulcea*. În: *Îndrumător pastoral*, 3/2011, p. 436-445.

Manea, Lăcrămioara. *Circulația cărții vechi românești (manuscrisă și tipărită) în spațiul nord-dobrogean/ The circulation of the old Romanian books (handwritten and printed) in Northern Dobrudja area*. Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2013, 473 p.

Mârza, Eva; Bogdan, Florin (coord.). *Repertoriul tipografilor, gravorilor, patronilor, editorilor cărților românești (1508-1830)/ Repertory of typographers, editors, engravers, patrons of Romanian books (1508-1830)*, ediția a 2-a. Sibiu, Astra Museum-Techno Media, 2013, 305 p., lucrare disponibilă la http://www.bjastrasibiu.ro/bv/repertoriu.pdf, accesat la 5 noiembrie 2014.

Moldoveanu, Valeriu; Popescu, Gheorghe; Tomescu, Mircea. *Ghidul bibliotecilor din România/ The guide of libraries from Romania*. București, Editura Enciclopedică Română, 1970.

Predescu, Lucian. *Enciclopedia Cugetarea/ Reasoning Encyclopedia*. București, Cugetarea-Georgescu Delafras, 1940, 928 p.

Radu, Raisa. *Cultura Mavrocordaților/ The culture of Mavrokordatos*. În: *Economia*, anul VII, 2/2004, p. 91-93, articol disponibil la http://www.management.ase.ro/reveconomia/2004-2/22.pdf, accesat la 4 noiembrie 2011.

Râpă-Buicliu, Dan. *Bibliografia românească veche. Additamenta I (1536-1830)/ Old Romanian Bibliography. Additions I (1536-1830)*. Galați, Editura Alma, 2000, 494 p.

On-line sources:

http://de.wikipedia.org/wiki/Bernhard_Christoph_Breitkopf, accesat la 5 noiembrie 2014.